

УДК 631.63:477.83

Ващик С. М., к.т.н., доцент (Львівський національний аграрний університет)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСУШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ ЛЬВІВЩИНИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

На прикладі Львівщини проаналізовано стан і проблеми використання меліорованих земель Західного регіону України. Відзначено, що зношеність інфраструктури осушуваних систем області досягла 90%. Ефективне використання розпайованих земель із внутрішньогосподарською меліоративною мережею має здійснюватися на основі консолідації їх у цілісні технологічні меліоративні комплекси, з подальшим спільним використанням площ на основі угод.

Ключові слова: меліоровані землі, землекористування, внутрішньогосподарська осушувальна система, консолідація земель.

Постановка проблеми. Площа меліорованих земель на Заході України становить 2,2 млн га, що складає 24% площі всіх сільськогосподарських угідь. Зокрема, у Львівській області з усієї площі сільськогосподарських угідь в 1,2 млн га 86% (856 тис. га) належать до земель меліоративного фонду.

На початок 90-х років площа осушуваних земель становила 513,2 тис. га. З них 490,3 тис. га – сільськогосподарські угіддя, з яких 390,1 тис. га (79%) осушується закритим дренажем [1, 2].

Введені в дію в другій половині ХХ століття осушувальні системи конструктивно і технологічно запроєктовані під використання в цілісному комплексі, а меліоровані землі планувалися використовувати у великих колективних господарствах.

Земельна реформа в Україні, яка розпочалася в 1991 році докорінно змінила структуру сільськогосподарських підприємств, яка існувала до реформи. Ці підприємства були представлені крупними землекористуваннями колективних і державних господарств. Менші площі мали землекористування дослідних господарств науково-дослідних організацій та сільськогосподарських навчальних закладів, які донині збереглися фактично без змін.

Після роздержавлення та приватизації колективних господарств, формування земель запасу та резервного фонду основна частина сільськогосподарських угідь, в тому числі і меліорованих, була розпайована і передана у власність громадянам України, які за законом мали право на отримання земельного паю. На цій основі сформовано землекористування особистих селянських господарств, розширено кількість та площі фермерських господарств, створено крупні аграрні підприємства ринкового типу, зайняті товарним виробництвом сільськогосподарської продукції.

Недоліком землеустрою періоду реформування стало те, що новостворені сільськогосподарські підприємства, приватно-орендні фермерські господарства сформувалися без дотримання вимог, передбачених Законом України «Про землеустрій». Землі нових агроформувань, фермерських господарств не мають науково – обґрунтованих проектів землекористувань та внутрішньогосподарської організації території. Особливо складна ситуація склалася на розпайованих меліорованих землях. Неефективне, а часто неграмотне сільськогосподарське використання меліорованих площ, відсутність технічної експлуатації та порушення окремих елементів систем призвели до їх деградації, а в деяких випадках і до фактичного знищення внутрішньогосподарської частини систем.

За даними Б.І. Козловського [3], з освоєних в Україні 3 млн га осушуваних земель тепер в сільськогосподарському використанні перебувають біля 2 млн га, з яких раціонально використовується тільки 880 тис. га. Решта земель – низькопродуктивні сінокоси та

пасовища. Майже 1 млн га осушуваних площ терміново потребують докорінної реконструкції і модернізації дренажних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення ефективності використання осушуваних земель в умовах реформування агропромислового комплексу країни присвячені роботи багатьох науковців. Зокрема, це А.М. Рокочинський, С.Т. Вознюк, В.А. Сташук, Л.Ф. Кожушко, В.С. Алексеєвський, Б.І. Козловський та інші. В своїх працях вони піднімають питання формування ринку осушуваних сільськогосподарських угідь з урахуванням технічного стану елементів меліоративних систем, оптимізації водорегулювання осушуваних земель, особливості землеустрою на розпайованих меліорованих площах. А.Г. Мартин [4] відмічає, що укрупнення землекористувань до економічно обґрунтованих розмірів дозволить зменшити собівартість сільськогосподарської продукції та підвищити конкурентоспроможність товаровиробників.

Водночас невирішеними залишаються проблеми технічної експлуатації внутрішньогосподарських систем, забезпечення двобічного регулювання водно-повітряного режиму осушуваних ґрунтів, джерел фінансування заходів щодо утримання внутрішньогосподарських систем в робочому стані. І надалі актуальними залишаються питання консолідації розпайованих земель в межах діючих меліоративних систем, удосконалення господарювання на осушуваних землях.

Постановка завдання. Раціональне використання та охорона меліорованих земель в сучасних умовах – це проблема, вирішення якої можливе за умови комплексного врахування правових, організаційних та еколого-економічних питань. На нашу думку, найбільш актуальним завданням сьогодні є приведення внутрішньогосподарської частини систем в робочий стан, який забезпечить регулювання водно-повітряного режиму ґрунтів з одночасною консолідацією земельних паїв в межах меліорованих масивів.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок реформування агропромислового комплексу Західного регіону країни змінилася його структура господарювання. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 1253 [5] у Львівській області передано у комунальну власність сільських і селищних рад внутрішньогосподарські меліоративні системи на площі понад 337 тис. га, загальною балансовою вартістю 832,1 млн грн. В області діють 102 осушувальні системи: 98 міжгосподарських і 4 – внутрішньогосподарських. За даними Львівського обласного управління водних ресурсів загальна кількість землевласників і землекористувачів складає 207154 одиниць, у тому числі:

- державні сільськогосподарські підприємства – 28 од. (8,8 тис. га);
- недержавні сільськогосподарські підприємства – 273 од. (92,5 тис. га);
- громадяни – 206811 од. (337 тис. га), з них фермерські господарства – 447 од. (18,8 тис. га);
- інші – 42 од. (74,9 тис. га).

Меліоративні системи сьогодні перебувають на балансі двох суб'єктів господарювання: міжгосподарська частина – на балансі обласного управління водних ресурсів, внутрішньогосподарська – на балансі місцевих рад. Кошти, необхідні для експлуатації внутрішньогосподарських систем – відсутні, оскільки джерела фінансування на їх утримання, фактично не визначені. Витрати на утримання міжгосподарської частини систем фінансуються з державного бюджету в обсягах, недостатніх для виконання необхідних ремонтно-експлуатаційних робіт.

Станом на початок 2013 року зношеність інфраструктури меліоративних систем області становить 90%. Це означає, що практично всі меліоративні об'єкти потребують поточного або капітального ремонтів, вартість яких перевищує 150 млн грн. Фактичне фінансування з державного бюджету на ремонти міжгосподарської осушувальної мережі за останні роки не перевищує 0,5-1% від потреби. З 2000 року припинилося проведення глибокого розпушення ґрунту на важких заплавлених землях, потреба в якому на Прикарпатті становить 600 тис. га [3]. Площа кислих ґрунтів на Львівщині зросла на 16%, сильно кислих – на 23%. Причина

інтенсивного підкислення ґрунтів – відсутність вапнування, а також внесення в ґрунт фізіологічно кислих добрив. У зв'язку з цим середня врожайність сільськогосподарських культур на меліорованих землях за 15 років зменшилася: зернових – на 15-20%, овочів – на 10-17%, одно- та багаторічних трав – на 17-25%.

Особливості меліорованих земель полягають у наявності на них осушувальних каналів, які розділяють площі на окремі ділянки. За умовами організації території необхідно, щоб межі сівозмін, полів і робочих ділянок суміщалися з відкритими каналами, дорогами, межами закритих дренажних систем. На кожному полі необхідно вирощувати одну або декілька сільськогосподарських культур з приблизно однаковими вимогами до водно-повітряного режиму ґрунту.

Сільськогосподарські виробники на меліорованих землях сьогодні є розрізненими і фінансово слабкими. Згідно зі статтею 26 Земельного кодексу України розпайовані ділянки, на яких функціонують меліоративні системи, повинні використовуватися спільно, на підставі угод. Реальним виходом у такій ситуації є консолідація – об'єднання співвласників меліорованих земель.

Окремі науковці вбачають основне завдання консолідації земель в обміні земельними ділянками між власниками з метою їх укрупнення, усунення недоліків у землекористуванні, визначення об'єктів, які залишилися у колективній власності і не підлягали розпаюванню. Такий підхід не вирішить основної проблеми – створення масивів, які були б привабливими для інвесторів і забезпечували б застосування сучасних технологій вирощування культур на меліорованих землях. Проблема формування таких масивів, на думку Л.Я. Новаковського [6], можна розв'язати двома способами: викупом державою земельних паїв у громадян за кошти державного бюджету, або формуванням земель спільної часткової власності замість індивідуальної в межах полів сівозмін, які потрібно сформувати, виходячи з вимог забезпечення оптимального регулювання водно – повітряного режиму ґрунту. Враховуючи економічні проблеми в державі, другий шлях є більш прийнятним.

Реалізація даної пропозиції дасть змогу збільшити площу земель спільної часткової власності на 3-4% за рахунок польових доріг, запроектованих для доїзду до кожного земельного паю. Ці дороги не функціонують, оскільки меж паїв в натурі не існує, а обробіток ґрунту буде здійснюватися в межах полів на консолідованих меліорованих масивах.

Для того, щоб осушувані землі знову почали давати високі врожаї, крім консолідації необхідні значні капіталовкладення на відновлення стабільної роботи внутрішньогосподарської мережі. Фінансування цих робіт має здійснюватися як з місцевого бюджету, так і за кошти власників і орендарів земельних ділянок. Координацію виконання робіт з відновлення внутрішньогосподарських мереж буде здійснювати обласне управління водних ресурсів через районні управління водного господарства.

Висновки. Еколого- меліоративний стан осушуваних земель Львівщини на сьогодні є в основному незадовільним. Для його покращення необхідно вирішити комплекс проблем фінансового, технічного та організаційно-господарського характеру:

- провести інвентаризацію внутрішньогосподарських систем, за результатами якої встановити ступінь зношеності і ресурсний потенціал кожної системи;
- розробити і прийняти до виконання програму відновлення та догляду за внутрігосподарськими меліоративними системами, які перебувають у комунальній власності місцевих громад Львівщини;
- створювати спілки землекористувачів і землевласників меліорованих земель з метою ефективного використання земельних і водних ресурсів осушувальних систем;
- розробляти проекти землеустрою щодо організації території сільськогосподарських угідь, які мають у своєму складі меліоровані землі.

1. Земельна реформа у Львівській області // Інформаційні матеріали Львівського обласного головного управління земельних ресурсів. – Львів, 2005. – 29 с.
2. Ващик С. М. Меліоративний стан осушуваних земель Львівської області в сучасних умовах / С. М. Ващик // Вісник Львівського нац. аграрн. ун-ту: економіка АПК, № 18 (2). – Львів, 2011. – С. 27–31.
3. Козловський Б. І. Меліоративний стан осушуваних земель західних областей України / Б. І. Козловський. – Львів : Євросвіт, 2005. – 420 с.
4. Мартин А. Г. Консолідація земель: справжня реформа тільки розпочинається / А. Г. Мартин // Агропрофі. – 2008. – № 8. – С. 6–8.
5. Про затвердження Порядку безоплатної передачі у комунальну власність внутрішньогосподарських меліоративних систем колективних сільськогосподарських підприємств: Постанова КМУ від 13.08.2003р. № 1253 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua/dos/?code=1253>.
6. Новаковський Л. Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л. Я. Новаковський, М. А. Олещенко. – К. : Урожай, 2009. – 276 с.

Рецензент: д.т.н., професор Рокочинський А. М. (НУВГП)

Vashchyk S. M. (Lviv National Agrarian University)

PECULIARITIES OF THE USAGE OF LVIV REGION RECLAIMED LANDS IN THE MARKET CONDITIONS

State and problems of utilization of land-improvement areas of Western Ukraine were analysed based on example of Lviv region. It is noted that the depreciation of system infrastructures makes up 90%. Efficient use of land with reclamation network should be implemented only on the basis of their consolidation and common use based on agreements.

Keywords: land-improvement areas, land-tenure, farmland drainage system, land consolidation.

Ващик С. М. (Львовский национальный аграрный университет)

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСУШАЕМЫХ ЗЕМЕЛЬ ЛЬВОВЩИНЫ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

На примере Львовщины проанализировано состояние и проблемы использования мелиорированных земель Западного региона Украины. Отмечено, что износ инфраструктуры осушаемых систем сегодня достигла 90%. Эффективное использование земель с мелиоративной сетью должно осуществляться на основе консолидации их в целостные технологические мелиоративные комплексы с последующим совместным использованием площадей на основе соглашений.

Ключевые слова: мелиоративные земли, землепользование, внутривозвратная осушительная система, консолидация земель.